

VASS JUDIT

AZ ANTIKVITÁS IRODALMA 1.

TARTALOM

MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETI KOROK

A GÖRÖG KULTÚRA

- Társadalmi háttér
- A görög mitológia
- A görög tudomány
- A görög filozófia
- A görög művészet
- Összefoglalás

MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETI KOROK

Európa történelmét több szempontból is korszakolhatjuk. A társadalmi-politikai változások alapján megkülönböztetünk történeti korszakokat, pl. ókor, középkor, feudalizmus, kapitalizmus stb. Ha a gondolkodástörténet és a művészetek fejlődését vesszük alapul, akkor ún. művelődéstörténeti korszakokra oszthatjuk történelmünket.

Művelődéstörténeti korszaknak azt az időszakot nevezzük, amelyre közös szellemiség és többnyire egységes művészeti stílus jellemző. Az európai írott történelmet az alábbi művelődéstörténeti korszakokra bonthatjuk:

- Ókor (antikvitás), görög-római kultúra, hellenizmus i.sz. 5. sz-ig
- Középkor (román, gótikus stílus), i.sz. 5-13. sz.
- Reneszánsz 14-16.sz.
- Barokk 16-17. sz.
- Felvilágosodás (klasszicizmus, szentimentalizmus), 18. sz.
- Romantika 19. sz. első fele
- Realizmus 19. sz.
- Klasszikus modernség 19. sz. második fele, századforduló
- Avantgárd, 20. sz. első fele
- Késő modernség, 20. sz. 30-as, 40-es évek
- Neoavantgárd, 20. sz. 50-es, 60-as évek
- Posztmodern, 20. sz. 70-es éveitől napjainkig

A GÖRÖG KULTÚRA

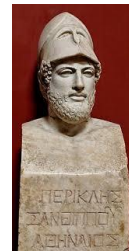

Társadalmi háttér

Az európai irodalom a göröggel kezdődik, ennek oka, hogy az ókori társadalmak között a görög volt a legfejlettebb. Görögországban nem alakult ki egységes birodalom, hanem kis városállamok, ún. poliszok jöttek létre, pl. Athén. A poliszok lélekszáma kevés volt, így megnőtt az egyén jelentősége. A szabad görög polgár politizált, azaz beleszólt a közösség ügyeibe, vezetőit választotta, szabad idejében tudományokkal és művészetekkel foglalkozott. A görög demokrácia és kultúra fénykora az i.e. 5. század.

A gondolkodás fejlődésével a tudományok és a művészetek leváltak a vallásról, azaz függetlenedtek. Megszületett a társadalmilag öntudatos egyén, az individuum.

Az egyén tiszteletét, a demokráciát az európai nemzetek a görögöktől tanulták.

Periklész

Athén,
az Akropolisz

A görög mitológia

A görög vallás politeista, tehát többistenhit jellemzi. Antropomorf¹ vallás, mert isteneik ember alakúak, családban élnek, mint a halandók, de halhatatlanok. A görög antropomorf szemlélet szerint mindennek lelke van, a kőnek, fának stb. Természet és szellem nem vált még külön a gondolkodásban. Az istenek az Olimposzon élnek, a főisten Zeusz, felesége Héra, lánya Athéné. Főbb istenek még: Apolló, Poszeidón, Aphrodité, Hermész.

A görög vallásnak nincs összefoglaló könyve, mint pl. a Biblia, hanem mítoszokban, legendákban maradt fenn, amelyeket a művészetek, főképp az irodalom örökített meg.

Az Olimposz

**A Parnasszus
hegye, a Múzsák
lakhelye**

A művészeteknek külön istennők voltak, a Múzsák:

Uránia a csillagászat, Klió a történetírás, Kalliópé az eposz, Polühümnia a himnuszok költészet, Melpomené a tragédia, Thália a komédia, Terpszikhoré a tánc, Erató a szerelmi költészet, Euterpé a könnyed, lírai költészet múzsája.

Dombormű egy szarkofágon a kilenc Múzsával (Louvre, Párizs)

A görög felfogás szerint a művész alkotása csak a Múzsák segítségével lehet sikeres, szüksége van isteni inspirációra (ösztönzésre).

¹ antropomorf : ember formájú

A görög tudomány

A görög tudomány rendkívül fejlett volt, elég, ha csak olyan neveket említünk, mint Thálész, Pitagórasz, Arkhimédész, Hippokratész. Az orvosok ma is hippokratészi esküt tesznek, mielőtt gyakorolni kezdik hivatásukat. A hippokratészi eskü lényege, hogy az orvos az utolsó pillanatig köteles a beteg életéért küzdeni.

A görög filozófia

A filozófia szó a „filoszophosz” görög szóból ered, amely a bölcsesség szeretetét jelenti. A filozófia valójában világmagyarázat. Két ága van: a materialista és az idealista. A materialisták szerint a világ az anyagból (matéria) származik, az idealisták szerint a világban a szellem (idea) a magasabb rendű. A görög filozófia függetlenedett a mitológiától, létrejött a természetfilozófia, amelyet a milétoszi iskolához kötünk. A természetfilozófusok szerint a világ egy őanyagból (arché) származott, Thalész szerint ez a víz volt, Hérakleitosz szerint a tűz.

Feladat:

Mi az „eutanázia” jelentése, és miért vált ki oly sok vitát világszerte?

Pitagórász követőit a pitagóreusoknak hívjuk, ők matematikával és zenével foglalkoztak. Felfedezték az aranymetszés szabályát, amit a görögök szívesen alkalmaztak a képzőművészetekben. Az aranymetszéspont egy szakasznak kb. a kétharmadánál van. A görögök szerint ez az arány kellemes a szemnek. Például a görög templomok tetőszerkezete az épület magasságának aranymetszéspontján kezdődik.

A pentagramma szárain található minden metszéspont is aranymetszés.

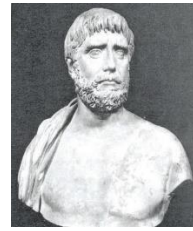
Nagy fordulatot jelent **Hérakleitosz** filozófiája, akitől csak töredékek maradtak fenn. Leghíresebb töredéke: „*Elkezdtém keresni önmagamat.*” Ebből látszik, hogy a görög gondolkodás középpontjába az ember került. „*A nap szélessége egy lábé.*” Minden viszonylagos, attól függ, honnan nézzük. Hérakleitosz szerint a világ alapja a logosz (értelmes beszéd), a világnak tehát van értelme.

Szókratész a kérdezve tanítás mestere volt, akinek gondolatait tanítványa, Platon jegyezte le. (pl.: *A lakoma, Szókratész védőbeszéde*). Szókratész Athént járva beszélgetett a hozzá csapódó emberekkel. Kérdésekkel vezette rá őket tévedéseikre, ezzel az önálló gondolkodásra tanította őket, arra, hogy ne fogadjanak el készen kapott nézeteket. Athénban a város legbölcsebb emberének tartották, de ő azt mondta: „*Semmit sem tudok.*” — értvén alatta, hogy minél többet tud az ember, annál inkább rá kell jönnie, milyen keveset tud. Szókratész a delphoi jósda feliratának szellemében tanított: „*Ismerd meg önmagad!*”. Szerinte az igazi tudás erény, a tudatlanság gonoszság. Őt tekintjük az etika (erkölcsfilozófia) megteremtőjének. Athén vezetői istentagadással vádolták, azzal, hogy megrontja a fiatalokat, és halálra ítélték. Szókratész nem vonta vissza nézeteit, nem menekült el, amire tanítványai biztatták, és kiitta a méregpoharat.

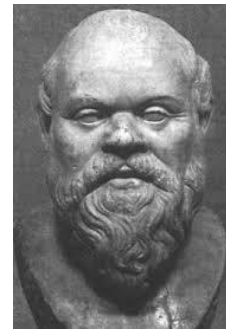
Ő az első szabadgondolkodó, aki nem volt hajlandó feladni nézeteit a hatalom nyomására.

Feladat:

Nézzék meg **Haumann Péter**, színművész előadásában a *Szókratész védőbeszéde* c. előadást az interneten, a **Katona József Színházban (Sufni)**

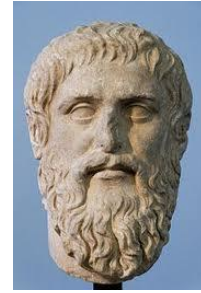
**a milétoszi
Thalész**

Szókratész

Platón idealista filozófus, aki szerint két világ létezik: a földi világ és az ideák² világa, ahol minden tökéletes. Szerinte az ember az ideák világából érkezik a földre, és amikor valami tökéleteset képzel el, akkor valójában az ideák világára emlékezik. Platón szerint a legfőbb ideák a *szép*, a *jó* és az *igaz*. Ez Platón ideatana.

Az állam című értekezésében a tökéletes társadalmat írja le, amit filozófusok irányítanak. Ez az első utópia, azaz olyan mű, amely a tökéletes államot képzei el. Utópisztikusnak a valóságban nem megvalósítható eszméket értjük.

Platón

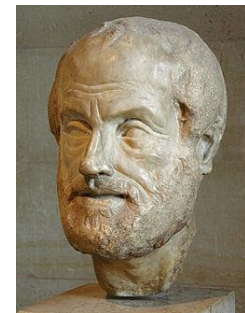
Feladat:

- 1. Nézzenek utána, honnan ered az „utópia” szó!**
- 2. Ki az a híres olasz művész, aki megfestette Platón akadémiaját? Keressék ki a festményt az interneten!**

Arisztotelész Platón tanítványa és Nagy Sándor nevelője volt. Rendszerező filozófus, aki összefoglalta az addig felhalmozott filozófiai ismereteket. Foglalkozott logikával, fizikával és metafizikával, poétikával (költészet), retorikával (szónoklattan). A logika az ésszerű (logikus) gondolkodás tudománya. Arisztotelész híres logikai tétele: *Minden ember halandó. Szókratész ember. Tehát: Szókratész halandó.* A metafizika a fizikán, az anyagon túli jelenségekkel foglalkozik. *Poétikájában* a művészet eredetét és jellemzőit írja le. Arisztotelész szerint a művészet mimézis (utánzás), a valóság tükrözése. A *Poétikában* elemzi a drámai költészet jellemzőit. Összehasonlítja a költészetet a történetírással, és megállapítja a különbségeiket. A történetírás valóban megtörtént eseményeket ír le, a költő pedig olyanokat, amelyek lehetségesek.

Fiktív, kitalált történeteket mond ugyan el, de ezek olyan történetek, amelyekben a befogadó a valóságra ismerhet.

Ez a mimetikus (valóságtükröző) művészetfelfogás egészen a 19. századig meghatározta az európai művészeteket.

Arisztotelész

---

² idea: eszme, tökéletesség

A görög művészet

A görög művészet emberközpontú és ember léptékű.

„Mindennek mértéke az ember.” – hirdette Prótagorász, a filozófus, s ez a szemlélet tükröződik a görög műalkotásokban is. Test és lélek harmóniájára törekedtek, ez látható az idealizáló (eszményítő) emberábrázolásokon. Az ideális, vagyis tökéletes szépséget keresték. A görög szépségideálra a szimmetria és a harmónia jellemző, mert úgy tartották, hogy a természetben is ez érvényesül. Művészetükre a kalokagáthia eszméje hatott, azaz a műalkotás a három legfontosabb értéket képviseli: a szépet, a jót és az igazat. (Platón óta ezeket tartjuk a legfontosabb értékeknek.) A jó mű tehát nemcsak szép, de erkölcsös is. Ez a művészetfelfogás a 19. században tört meg a modern kor kezdetén.

A művészet görög szava a „tekhné” volt, ami egyben mesterséget is jelentett. Megkülönböztettek szabad és szolgáló művészeteket. Szabad művészetek alatt az ember szellemi tevékenységét értették, pl. a tudományt, filozófiát. A költészetet nem tekintették mesterségnek, mert szerintük a költőket a Múzsák inspirálták (ösztönözték), azaz isteni sugallatra alkottak. A festészetet és a szobrászatot a szolgáló művészetek, tehát a mesterségek közé sorolták, mert fizikai tevékenységnek fogták fel, ugyanúgy, mint a kőműves vagy takács mesterségét. Ma a festészetet, a szobrászatot és az építészetet a szépművészetek közé soroljuk.

A görög művészetek (mesterségek) közös jellemzője volt, hogy szabályokra, előírt arányokra épültek, szakmai tudást feltételeztek.

Müron:
A diszkoszvető

Fogalmak: polisz, individuum, múzsa, idea, arché, aranymetszés, logosz, utópia, logika, metafizika, poétika, retorika, idealizál, kalokagáthia, mimézis

FELADAT

1. Keressék meg az Interneten a Sebő együttes előadásában Nagy László *Ének minden időben* c. versét. Vajon kiről szól a vers?
2. Járjanak utána, kik voltak az alábbi görög mitológiai alakok: *Athéné, Apollón, Hermész, Prométheusz, Sziszüphosz, Ixión, Léda, Ikarosz*
3. A görög mitológia alakjai újra és újra visszatérnek az európai művészetben. Ikarosz a magasba törő álmok, a lázadás, az újat keresés jelképe lett. Keressék ki az interneten Pieter Brueghel³ *Ikarosz bukása* c. festményét, majd válaszoljanak a kérdésekre!
  - Hol látható a képen Ikarosz? Miért szokatlan a festmény kompozíciója (elrendezése)?
  - Ki látja Ikaroszt a képen látható alakok közül?

³ Pieter Brueghel („bröhel”), németalföldi, reneszánsz festő

FELADAT

Brueghel festménye megihlette W.H. Auden⁴ angol-amerikai költőt, és egy verset írt róla. Olvassák el, és válaszoljanak a kérdésekre!

W.H. Auden: Szépművészeti Múzeum

A szenvedésről ők mindent tudtak,
A Régi Mesterek: jól értették
Helyét az emberiben; honnan fakad,
Miközben valaki más eszik, ablakot nyit, vagy csak unottan arra sétál;
Mikor az aggok áhítattal és szenvedéllyel várják
A csodás születést, akkor feltétlenül
Kellenek gyerekek, akik ezt nem akarták, tavon
Suhanva, ott az erdő szélén:
Sosem feledték:
Még a vértanúságnak is meg kell lennie
Valahol egy sarokban, egy rendetlen helyen,
Ahol a kutyák élnek kutya életük, s a gyilkos lova
Ártatlan hátsóját a fához dörgöli.

Például Brueghel *Icarusán*: hogyan fordulnak el
Nyugodtan a tragédiától, a szántó-
Vető tán hallotta a csobbanást,
A riadt kiáltást, de nem látott benne kudarcot.
A nap, ahogy kellett, süttött a zöld vízben eltűnő lábra,
S a pompás, elegáns hajónak, ami látott tán
Valami bámulatost, egy fiút az égből,
Mennie kellett, s csendben úszott tovább.

(Vass Judit fordítása)

- 1. A vers második része a Brueghel-festmény leírása és értelmezése. Hogyan értelmezi a képet a költő?**
- 2. Az első rész Ikarosz tragédiáját általánosítja. Kik a „Régi Mesterek”? Milyen szenvedésről beszél a költő?**
- 3. Kiket nevezünk vértanúknak?**
- 4. Hogyan reagál a világ a vértanúk szenvedéseire a költő szerint?**
- 5. A szöveg mely részletei utalnak az emberek közönyére?**
- 6. Tudnak-e mondani magányos hősöket a történelemből vagy az irodalomból?**

⁴ W.H. Auden („ódn”) (1907-1973)

ÖSSZEFOGLALÁS

1. Miért volt az ókori görög társadalom a legfejlettebb?
2. Melyek a legfontosabb görög értékek, amelyek az európai kultúra alapjává váltak?
3. Mi jellemzi a görög vallást?
4. Mit értünk filozófia alatt?
5. Mi az arché?
6. Kik voltak a pitagóreusok?
7. Mi az aranymetszés?
8. Mi Szókratész filozófiájának a lényege, mi a jelentősége?
9. Mi jellemzi Platón idealista filozófiáját?
10. Miben áll Arisztotelész filozófiai és irodalmi jelentősége?
11. Melyek a görög művészet legfőbb jellemzői?
12. Miben különbözött a görög művészetfelfogás a maitól?
13. Miért nem tekintették a költészetet művészetnek?
14. Mi a kalokagáthia?
15. Mit tartottak a görögök szépnek?

AJÁNLOTT OLVASMÁNYOK:

- Trencsényi –Waldapfel Imre: *Mitológia*, Gondolat Kiadó, 1960.
- *Mitológiai ÁBÉCÉ*, Gondolat Kiadó, Budapest, 1985. (A könyv jól jöhet nemcsak a görög mitológia, hanem más vallások és a Biblia olvasásához is.)
- Trencsényi – Waldapfel Imre: *Görög regék és mondák*, Móra, 2012.
- Will Durant: *A gondolat hősei*, Göncöl Kiadó, Budapest (I-II. fejezet) (Könnyen érthető, olvasmányos összefoglalás a filozófia nagyjairól.)
- Robert Graves: *Az aranygyapjú*, Európa Könyvkiadó, Budapest, 1976. (Regény a görög mitológia egyik történetéről)
- John Updike: *A kentaur*, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest (regény) (Élvezetes, szórakoztató olvasmány, melynek cselekménye egy 20. századi amerikai iskolában játszódik. A történet főhőse a görög mitológiából vett kentaur, amely félig ló, félig ember — a regényben tanár, akinek meggyűlik baja diákjaival.)